

Etické myšlení či promýšlení etiky

1.1. Smysl etiky a její vztah k morálce

Ještě dříve, než si řekneme co konkrétního znamená podivné sousloví etika podnikání, je nutné zastavit se u pojmu etika. Všichni – více či méně nejasně – tušíme co znamená, nicméně jeho přesná definice bude i u specialistů na etiku – etiků – velmi často různá, a mnohdy dokonce protikladná. Zastavme se proto nejprve u otázky zdánlivě vedlejší: „Jak je možné, že i v dobách, kdy za výuku etiky nebylo lze získat na katedrách vysokých škol přijatelný honorář, se lidé etikou zabývali?“ jaké zvláštní potěšení – kromě ospravedlnění vlastních nemorálních činů – z takové aktivity mohli mít“. Proč by mělo být užitečné promýšlet co je správné a co nikoliv?

Na takovou otázku existují dvě extrémní odpovědi. První Vám říká, že takové promýšlení je zbytečné. Buď proto, že to, co je správné nemůžeme objevit pouze rozumem, nebo proto, že i když lidem – či sobě – prokážeme co je správné, neznamená to ani v nejmenším, že se budou – budeme – správně chovat. Jinými slovy: lidé se nikdy nebudou chovat podle knih či moudrých slov a vztah mezi etickými učebnicemi a realitou je veskrze nulový. Opačná odpověď naopak trvá na nutnosti dodržovat pravidla, ke kterým promýšlením etiky dospějeme. Etika je základem veškeré morálky a ten kdo nečte pravidelně knihy o etice před spaním nemůže z principu zůstat morálním člověkem. Zatímco první odpověď definuje etiku jako nesmysl, jakkoli někdy užitečný, druhá jako základní, nutný předpoklad správného jednání.

Autor následujících skript je přesvědčen, že historie i empirická skutečnost (či jinými slovy – náš každodenní život) popírá obě předchozí stanoviska. Dříve než se to pokusí dokázat musí definovat několik pojmů.

1.2. Etika a morálka – první přiblížení pojmů

Chceme-li si přiblížit vztah mezi etikou a morálkou můžeme začít několika přírovnáními. Všichni asi chápeme, že existuje rozdíl mezi pravidly hry šachy a všemi odehranými partii této hry. Písaná či nepsaná pravidla hry určují „hřiště“ a „povolené tahy“, každá odehraná partie je pak konkrétní jednotlivou aktualizací těchto pravidel. V tomto smyslu (ale pozor dopouštíme se zde – jak uvidíme dále – jistého zkreslení) je etika souborem pravidel a vztahů mezi nimi, zatímco morálka naše jednotlivé hry. Znat pravidla hry vůbec neznamená hrát poctivě, ale bez pravidel hrajeme správně pouze náhodou. Vědět o svých východiscích a nárocích světa neznamená jim dostát. Nebo jinak: poměr etiky a morálky je podobný poměru teologie a víry. Být dobrým věřícím nepředpokládá nutně být dobrým (či vůbec žádným) teologem. Teologie je promýšlení východisek, dopadů a omezení víry, etika je promýšlení východisek, dopadů a omezení naší (či jiné než naší) morálky. Podívejme se nyní na jednotlivé typy etik.

1.3. Genealogie etických koncepcí

A. Dogmatická etika

První – minimálně z časového hlediska – vztahový rámec, ve kterém můžeme uvažovat o správném chování, je tzv. etika dogmatická. Je to etika, která po většinu času vládla

lidským společnostem a teprve západní „evropská“ kultura vymanila širší vrstvy obyvatel z „dogmaticky“ chápaného etického rámce.

Základním principem dogmatické etiky je předpoklad, že:

- existuje správné chování
- je nutné takové chování předepsat lidem a donutit je k němu

Podívejme se na oba předpoklady dogmatické etiky blíž a pokusme se určit skrytá východiska takových předpokladů. Pokud opravdu vyznáváte bod 1. i 2. dogmatické etiky pak musíte předpokládat (vycházet) z názoru, že:

1. Lidé (alespoň někteří) jsou nedostateční intelektuálně, neboť je nutné pro ně „správné chování“ objevit.
2. Lidé (alespoň někteří) jsou morálně nedostateční, neboť jim nestačí předvést, ukázat „správné chování“, ale je nutné je k němu také donutit.
3. Kromě „vadných, intelektuálně a morálně“ jedinců existují i lidé, kteří jsou intelektuálně i morálně na výši, neboť jedině tací mohou objevit „správné chování“ a k tomuto chování ostatní přinutit.

Základním východiskem dogmatické etiky (a to nutně a každé) je tedy skrytý rasismus, rozdělující lidi na „ty správné“ a „ty nedostatečné“, a zásadní, principiální odpor proti přirozenosti člověka (většina lidí je svojí povahou špatná) a tuto většinu je nutné k dobru přinutit.

Výhody a nevýhody dogmatické etiky:

Zásadní výhodou dogmatické etiky je „jistota“ těch, kteří v ni věří, stabilita, kterou dodává společnosti (v této souvislosti si všimněme jak dlouho dokázali přetrvat z hlediska obyčejného člověka hrůzné otrokářské společnosti a to často bez významnějších proměn) a konečně jistá „imunita“ těch, kteří v ni věří, vůči kritikům.

Nevýhody dogmatické etiky jsou také zřejmé: v základech dogmatické etiky je autoritářství a rasismus, dogmatická etika, která ovládne společnost s železnou pravidelností produkuje neetické chování (vzpomeňme jen komunistický režim u nás koncem 80. let, či Kalvínovu Ženevu i Savonarolovu Florencii) jak u ovládaných, tak u vládnoucích.

Jako příklad dogmatické etiky uveďme Platónovu utopii, mýtus (jako jakási forma super-dogmatické etiky), autoritativní či diktátorské společnosti a částečně i společnosti totalitní.

B. Racionalistická etika

Racionalistická etika – jejíž rozšíření je spojeno zejména s francouzským (a částečně i anglickým) osvícenstvím – radikálně proměňuje „pravidla hry“ ustanovená etikou dogmatickou. Základním předpokladem racionalistické etiky je:

- cílem etiky je ukázat lidem, že žádnou předepsanou etiku nepotřebují – stačí používat vlastní rozum

Opět zkusme nejprve objevit základní východiska „racionalistického“ postoje. Je zjevné, že prvním východiskem bude „přirozená“ rovnost lidí – všichni lidé se mohou – a budou – chovat správně, stačí je zbavit nánosů dogmatických etik a ukázat jim sílu jejich vlastního rozumu. Druhým východiskem je víra v přirozenou, pouhým vnějším tlakem potlačenou, jednotnou rozumnost lidí. Zpochybnit víru v obě zmíněná východiska racionalistické etiky

není dnes žádným problémem (stačí vzpomenout přirozenou „rozumnost“ od vnějších tlaků osvobozených pravicových či levicových radikálů, rozumnost skladování jaderných arzenálů schopných zničit v několika málo hodinách vše živé apod.), ještě dříve než tak učiníme bychom si však měli uvědomit, že racionalistická etika znamenala – oproti etice dogmatické – výrazný pozitivní posun intelektuálně i morálně a byla to právě racionalistická, osvícenská etika, která umožnila vznik všech etických konceptů následujících.

Možné námitky racionalistické etice:

Vyvrácení racionalistické etiky napadá – v principu trojím způsobem – první a základní východisko – aplikovatelnou racionalitu samou. Přibližme si tento trojí atak:

1. Lidé se nemohou chovat racionálně, neboť to není z kapacitních a časových důvodů možné. Pokud pan Bohuslav Binka ráno vyskočí z postele a začne své jednání řídit čistě rozumově bude muset (v případě rozhodnutí, zda má jít první do sprchy či k snídani) promyslet tolik argumentů pro jednu i druhou možnost a domyslet důsledky svého chování natolik dopředu, že večer bude stále ještě promýšlet, která strategie je lepší a za několik dní jej – sice neracionálně, ale správně – odvezou na jednotku intenzivní péče kvůli podvýživě a dehydrataci. Nemáme intelektuální kapacity – ani čas – na to, abychom dokázali racionálně predikovat správné chování.
2. Neexistuje racionální chování jako takové jediné a jednotné – existuje více typů racionality a racionální chování na individuální úrovni může produkovat naprosté iracionality na úrovni vyšších celků. Pokud zjistíte, že banka, ve které máte uložené peníze je na pokraji krachu, je – na individuální úrovni – správně urychleně vybrat peníze ze svého účtu. Pokud se však takto racionálně rozhodnou všichni klienti, výsledkem bude stav, ve kterém nikdo nezíská nic. Použít auto na cestě do práce je z hlediska individuálního naprosto racionální a moudrý tah, který – pokud bude aplikován všemi – povede k totálnímu kolapsu dopravy. A mohli bychom pokračovat dalšími příklady.
3. Třetí a poslední námitka vůči racionalistické etice není – jako obě námitky předchozí – hledáním vnitřní logické nekonzistence, ale směřuje spíše k domýšlení hodnotových předpokladů této etiky a můžeme ji formulovat přibližně takto: I kdyby bylo možné nalézt univerzální racionalitu a naše intelektuální kapacity by byly schopny vytvářet návody tzv. rozumného jednání – nebylo by takové lidské jednání k žití. Pokusme se tento argument přiblížit na příkladu důsledného osvícence hraběte de Sade. Pokud otevře dospělý člověk některý z románů hraběte de Sade je především zaražen (či uhranut či znechucen) mírou brutální a naprosto prázdné sexuality. Pokud přetrpí první otřes, zjistí, že za vši proklamovanou nevázaností a sexualitou je důsledná racionalisticko-osvícenská filosofie promyšlená do důsledků. Pokud vyloučíme emoce, city, přetvářku, pokrytectví apod. stáváme se sice racionálními, ale automaty na „užitečné“ jednání. Druhé lidi pak – nutně – vnímáme jako pouhé automaty, jejichž vhodná tlačítka můžeme vhodně používat k uspokojování jejich i svých potřeb. Obět, ctnost, láska či nenávisť je pak vskutku nadbytečná a zbývá – a každý pozorný čtenář onoho upřímného hraběte to pozná – poušť uspokojování racionálních automatů. A racionalistická etiky domyšlená do důsledků končí právě zde.

Mezi nejzásadnější autory racionalistické etiky patří Voltaire, Holbach či – s jistým zjednodušením – dnešní guru neoliberálů Milton Friedman.

C. Formalistická etika

V evropském kontextu vzniká formalistická etika bezprostředně po krachu čistě racionalistické etiky a je svým způsobem – zejména v postavě Immanuela Kanta velmi zvláštním, ale přesto vrcholem osvícenství. Základním cílem formalistické etiky je:

- objevit bezobsažná etická pravidla, podle kterých by se měli lidé chovat

Formalistická etika v tomto smyslu odmítá dogmatickou verzi etiky – neboť ta sama chce lidem předepisovat co je (konkrétně a obsahově) správné i etiku racionalistickou – která bezmezně věří racionalitě i „nezkažené“ přirozenosti lidí. Z toho vyplývají i východiska stojící za výše zmíněnými cíli. Formalistická etika předpokládá:

1. Že existují bezobsažná etická pravidla, která lidé mají dodržovat.
2. Že taková pravidla doposud objevena nebyla – a tudíž nejsou všem lidem „přirozeně“ a automaticky přístupná.
3. Že však morální vlastnosti lidí umožňují aby taková, jednou objevená pravidla přijaly.

Vidíme, že formalistická etika je méně optimistická než etika racionalistická, ovšem daleko optimističtější, než etika dogmatická. Není však prostým, optickým středem, spíše ukročením stranou. Přiblížme si toto ukročení na postavě již zmíněného Immanuela Kanta. Kant, který intelektuálně výrazně převyšoval většinu francouzských osvícenců hledal: logické (vnitřně bezrozporné) založení mravních norem tak, aby neobsahovalo jiný, než obecný, bezobsažný příkaz vůli. Takový příkaz – imperativ – existuje podle Kanta v zásadě dvojího druhu – imperativ hypotetický, který určuje co máme dělat (či chtít) abychom dosáhli nějakého účelu v tomto imperativu neobsaženého. Například chceme-li plout musíme postavit či koupit loď. Hypotetický imperativ nenárokuje všeobecnou platnost, říká pouze co je nutné chceme-li něčeho dosáhnout a imperativ kategorický – který má mít všeobecnou platnost a přitom musí – podle Kanta – zůstat bezobsažný. Kant dochází k závěru, že kategorický imperativ „je tedy pouze jediný, a to tento: jednej jen podle té maximy, o níž můžeš zároveň chtít, aby se stala obecným zákonem“ či v dnešní mluvě: jednej tak aby se maxima (vzorec) tvého jednání mohl stát všeobecným vzorem. Zloděj není člověk, který by si přál, aby všichni ostatní lidé kradli – zloděj předpokládá, ba přímo požaduje od jiných lidí, aby v žádném případě nekradli, pouze sám pro sebe předpokládá výjimku. Nevěrník nechce aby jej jeho blízcí podváděli, pouze sám sebe ze společenství věrných vyjímá. A tak dále. Pokud budeme správně používat náš rozum – říká Kant – nedojdeme k etice racionalistické, ale formalistické, dojdeme k závěru, že jediným všeplatným příkazem etiky je kategorický imperativ – jednaj tak, aby všichni ostatní mohli jednat stejně a nedošlo přitom ke katastrofě. Jak prosté. A jak vzdálené – navzdory vší bezchybné logice – našemu každodennímu životu.

Možné námitky formalistické etice:

Ještě dříve, než se pokusíme přiblížit možné námitky vůči formalistické etice zdůrazněme, že z hlediska přehmatů a zločinů spáchaných jménem dobra je formalistická etika velmi bezpečná. Popravit či upálit člověka ohánějíc se kategorickým imperativem je daleko obtížnější, než upálit člověka ohánějíc se velikostí Boha či ideje Čisté, Krásné Rasy. A co jiného jsou dnešní principy právního státu než rezidua formalistické etiky? Základním problémem formalistické etiky je fakt, že sám pojem bezobsažné etiky v sobě jistě etické „sklony“, principy obsahuje. Předpokládá například rovnost lidských bytostí a to je samo o sobě obsahové etické pravidlo. Pokud bychom se Rainaldu z Dasselu (typickému to feudálnímu pánu) pokusili vysvětlit, že se musí – stejně jako jeho poddaní – podrobit kategorickému imperativu strávili bychom – v lepším případě – zbytek života bez očí v kobce jednoho z jeho hradů a on by absolutně nepochopil naše dobré úmysly. Kategorický imperativ je tedy nejen „obsažný“, ale navíc vyjadřuje – jakkoli rafinovaně – jisté morální kodexy doby

a třídy ke které Kant sám patřil. Je v mnohém shrnutím a geniální formulací hodnot rozvíjející se a úspěšné buržoasie.

Mezi nejzásadnější autory formalistické etiky patří Immanuel Kant či o tisíciletí a něco dříve působící Konfucius .

D. Dynamická etika

Dynamická etika je mimořádně drtivým – a úspěšným – atakem na všechny předchozí druhy etik. Freud, Rank, Horneyová to jsou jen některá z jmen představitelů velkých bořitelů představy jednotnosti vektoru našeho chování, která je v základech všech tří dosud zmíněných etik. Freud – stejně jako ostatní představitelé dynamické etiky – popírá doposud přijímaný fakt, že jednáme na základě jednoho, jednorozměrného nutkání (ať již je jeho původem cokoli). Východisko dynamické etiky můžeme formulovat takto:

- lidské jednání je výsledkem mnoha vícerozměrných a dynamických sil, které většinou směřují proti sobě (a naše jednání je výslednicí součtu vektorů těchto sil) a z nichž mnohé jsou našemu poznání bezprostředně nepřístupné

Freud sám rozděluje naši psychiku (osobnost) na nejméně tři složky (přičemž každá usiluje o něco jiného) – id, ego a superego. Id je vrstva pudů, zbytková složka přirozených instinktů, která nezná „morálního jednání“. Tato vrstva je přítomná v každém z nás a v každém z nás – ať již si to připustíme či nikoliv – působí. Id usiluje pouze o slast (později ji Freud doplní ještě touhou po destrukci). Je to ta část naší psychiky, která když jsme byli ještě malý říkala: sněž tu omítku, budeš mít v puse slastný pocit, nic se neboj sněž ji. Přímým opakem Idu je Superego, které je zvnitřelou vnější autoritou. V témže času dětství nás náš tatínek přistihnuvší pojídání omítky potrestal. A protože Id napodruhé opět přikazoval uspokojit slast z bílé omítky v puse přišel další trest a napotřetí již nemusel zasahovat, protože ta část psychiky, která si zapamatovala bolest z trestu působila přímo proti přání Idu a přesvědčila nás, že požitky plynoucí z pojídání omítky se ani zdaleka nevyrovná nepříjemnému pocitu z trestu. A napoštěté již ani nemusela autorita být bezpodmínečně přítomná – Superego vnější trestající autoritu zvnitřnilo. Získali jsme další vrstvu psychiky, která je oproti Idu autonomní – v jistém slova smyslu dokonce protikladná. A v souboji mezi Id a Superego vzniká „ochraná“ vrstva psychiky, řídicí se principem reality, která patří „zdravému“ dospělému člověku – Ego. Ego je opět (u dospělého, „zdravého“ člověka) autonomní a usiluje o cosi jiného než Id a Superego. Naše jednání je pak výsledkem vektorů všech částí naší psychiky (Idu, Ega a Superega). Navíc – což náš dosavadní popis dále komplikuje – existují v naší psychice sféry vědomého, podvědomého a nevědomého. Ve vědomí mám vždy jen jeden obraz (myšlenku, dojem, představu) – myšlení je vlastně řazení těchto obrazů v jakési logické následnosti. Kromě aktuálního vědomí však naše psychika obsahuje i řadu obrazů, na které se aktuálně nesvítí reflektorem vědomí, ale které jsou volně k dispozici – vybavte si nyní prosím okamžik, kdy jste naposledy v autě museli prudce zabrzdít (je to možné že). Máme tedy jeden reflektor, ale obrovské množství materiálu na který může svítit. Ovšem existuje ještě jiná část psychiky, která našemu reflektoru vědomí není přístupná, protože jistá vrstva psychiky (nejčastěji superego) brání proniknutí daného do našeho vědomí. Představte si, že se úzkostlivě a pečlivě staráte o svoji starou maminku. Id – zcela přirozeně usilující o slast – po roce Vaší péče nechce nic jiného než abyste se takové zbytečné starosti zbavili a v jeho řeči se snaží říci: už tu osobu zabij, jenom mě otravuje a znemožňuje dosahovat slasti. To si ale Vaše Superego ani Ego nemohou připustit. Připustit, že cosi ve Vás chce smrt milovaného, blízkého a krásného člověka, není možné aniž by se ohrozila stabilita Vaší psychiky a proto jistá část této psychiky neumožní namířit reflektor na toto přání Idu a vytěsni je do nevědomí.

To znamená, že nejen že naše jednání je výsledkem vícerozměrných a dynamických zdrojů, ale že některé z těchto zdrojů jsou našemu poznání jen velmi těžko přístupné (protože existují jisté části naší psychiky, které nedovolí jejich objevení vědomím). Jaká jsou tedy východiska předpokladů dynamické etiky?

1. Nikdo není prvoplánovitě morální (světci neexistují) – každý z nás má vrstvu psychiky, která je reziduem zvířecích instinktů a v této vrstvě není pro etiku místo.
2. Morální můžeme být, ovšem pouze oklikou, protože jestliže poznáme zdroje našeho chování můžeme se rozhodnout – a tentokrát relativně svobodně – pro chování, které je správné a přitom přitakávající životu.

Možné námitky dynamické etice:

Vůči základní myšlence dynamické etiky můžeme sotva co namítnout. Naše chování je rozhodně vícezdrojové a dynamické, nikoliv jedno-vektorové a statické. Na druhou stranu je až překvapující kolik z představitelů dynamické etiky nedokázalo docenit význam společenských struktur (Erich Fromm je jednou z čestných výjimek). Rozbor morálních a etických předpokladů i jednotlivce je jistě zásadní, ovšem bez zkoumání vztahu společenského systému a jeho subsystémů k formování struktury individuální psychiky je dynamická etika v jistém rozměru slepá. A Freudovi sociologizující práce to více než potvrzují.

Mezi nejzásadnější autory dynamické etiky patří Sigmund Freud, Otto Rank, Karen Horneyová či některé práce Ericha Fromma.

E. Deontologická etika

Současné „oficiální“ spory o etiku kopírují pravo-levé politické členění. Na jedné straně etika deontologická (levicová), etika povinnosti a zodpovědnosti vůči nadřazeným strukturám (společnost, stát) a na druhé straně etika neo-liberální (pravicová) prosazující individualismus, užitek a racionalitu (na individuální úrovni). Na jedné straně socialisté a levicový liberálové (Dewey, C. Mills, Etzioni, Rawls) na druhé straně pravicový „ekonomičtí“ neoliberalové a političtí konzervativci (Nozick, Murray, Friedman). Přibližme si tento – spíše nudný, snad právě proto, že oficiální – spor nejprve na straně deontologických etiků. Cílem deontologické etiky je

- ujasnit co je naší povinností a zodpovědností
- prokázat, že individualismus – prosazovaný zejména v neo-liberálním hávu – je intelektuálním podvodem

Pokusme se opět nejprve určit základní východiska takto pojaté deontologické etiky. Jestliže cílem etiky je určit co je naší povinností a zodpovědností pak jednotlivce chápeme jako cosi podřízeného „vyšším“ celkům a také jako produkt právě těchto celků. Společnost je reálná (a cenná), člověk je abstraktní (a podřízený). Hlavní je systém – a jeho požadavky.

Výhody a nevýhody dogmatické etiky:

Deontologická etika docenjuje (nejvíce ze všech dosud zmiňovaných etik) význam mocenských struktur a systémových vlivů. Etzioniho rozbor společenského formování člověka či Deweyho analýza vlivu společenského prostředí či Millsova „Mocenská elita“ patří k tomu nejlepšímu co bylo kdy o mocenských strukturách napsáno. Na druhou stranu deontologičtí autoři v zásadě nerespektují fakt, že jejich volání po odpovědnosti není

„oprávněné“ pokud nedávají – zcela konkrétnímu a hmatatelnému – jedinci do rukou moc. Zodpovědnost a moc jsou spojené nádoby – pokud nedostanete žádnou moc nemůžete, principiálně nemáte odpovědnost! A někteří deontologičtí autoři chtějí zodpovědnost bez mocenského nároku těch, kteří mají být zodpovědní. A to je logický i faktický nesmysl. Navíc je přímo příznačný sklon deontologických autorů k autoritativnímu pohledu na svět.

Mezi nejzásadnější autory deontologické etiky patří John Dewey, Charles Writhe Mills, či Etzioni, za jednoho z nejvýznamnějších předchůdců uvádí většina deontologů překvapivě Immanuela Kanta.

F. Neoliberální etika

Přímým protikladem i soupeřem deontologické etiky je etika neoliberální, která je založena na následujících předpokladech:

- lidé jsou individualisté
- lidé sledují vlastní užitek a to (pozor tento předpoklad je u většiny neoliberálních autorů skryt za textem) nejčastěji ve formě maximalizace moci, zisku či prestiže
- lidé se chovají racionálně

V jistém – velmi důležitém - slova smyslu neoliberální etika kombinuje etiku racionalistickou a utilitární přičemž se dopouští následující logické nekonzistence.

Možné námitky neo-liberální etice:

Pokud přijmeme jako základní východisko fakt, že lidé jsou individualisté, kteří na základě racionálního jednání sledují svůj vlastní užitek ve formě maximalizace moci, zisku a prestiže, popíráme první východisko druhým. Pokud totiž jste individualisté, znamená to nikoliv, že úspěšně sledujete cíle společností sdílené, ale to, že jste si schopni vytvářet – a sledovat – své cíle sami – neovlivnění prostředím. Individualistou není úspěšný podnikatel či sportovec jestliže snaha stát se úspěšným podnikatelem či sportovcem nebyla v tomto člověku přítomna autonomě. A naopak pokud nemytý bezdomovec chtěl být nemytým bezdomovcem a tento životní styl si určil sám a proti tlaku společnosti – je individualista. Pokud jsou lidé individualisté není – z principu možné – aby všichni sledovali tytéž cíle – jakkoli zajímavé a nemohou tedy sledovat ani cíl maximalizace užtku ve formě moci, zisku či prestiže.

Mezi nejzásadnější autory neo-liberální etiky patří Milton Friedman, Charles Murray či Robert Nozick.

G. Relativistická etika

Poslední typ etiky, který si představíme je etika relativistická. Relativistická etika má dvě základní podoby – relativistickou etiku individuální úrovně a relativistickou etiku kulturní. První říká, že lidské preference jsou nehodnotitelné a „kvalita“ chování člověka, který háže obrazy, kočky či staré lidi do strže a člověka, který se stará o postižené děti je nesouměřitelná, tzn. nemůžeme určit, zda první chování je „absolutně“ lepší. Kulturní relativismus říká naopak, že nepoměřitelné jsou hodnoty preferované tou či onou kulturou. Žádná kultura není lepší ani horší, žádná kultura nemá právo hodnotit normy a hodnoty kultury jiné. Oba relativismy – zejména ve své postmoderní verzi čerpají své argumenty zejména ze změn v prostoru naší komunikace – vysvětlíme si to na pojmu různice. Soustředuje se zejména kolem nového pojmu různice. 19. století a první část století dvacátého byly dobou protikladů. Společenská třída vlastníků kapitálu stála proti vzrůstající se třídě námezdních dělníků,

liberální myslitelé bojovali - samozřejmě naštěstí převážně v teoretické rovině - proti socialistům i konzervativcům, ženské hnutí bojovalo proti mužské nadvládě, černošské hnutí proti útlaku bílých. Ve většině případů se jednalo o protiklady zásadní a spory (i boje) tvrdé, v mnoha případech kruté. Nicméně vždy se jednotliví protivníci, respektive jejich koncepty, alespoň v jednom bodě stýkali (ve sporu třídy majitelů kapitálu a dělníků šlo o formu rozdělování bohatství, ve sporu žen a černochoů s bílými muži o rozšíření lidských práv atd.) a vždy bylo lze zahájit vzájemnou (jakkoli nesmiřitelně laděnou) komunikaci. Podle teorie různice se ve druhé polovině 20. století situace dramaticky mění a jedním z názorných příkladů této proměny je vztah ekologického a ekonomického diskurzu. Ekologický a ekonomický diskurz nejsou v tomto pohledu protiklady, ale různice. Neexistuje společný bod či pole, na kterém by se mohly střetnout. Mezi ekologickými mysliteli a ekonomy tedy z „fundamentálních“, „fyzikálních“ důvodů nemůže dojít k dialogu, protože ekonomická věda nedokáže předpovídat události v horizontu delším 5 let a důsledky narušení větších ekosystémů se většinou projevují za dvacet a více let. Ekologický a ekonomický pohled na svět se tedy navzájem vylučují a můžeme pouze volit mezi jedním z nich. Nejde však o nich diskutovat, přít se, rozhodovat, který je pravdivější. Jejich pravdy se totiž navzájem mívají. Nenajdeme společnou řeč a proto se nemůžeme smysluplně přít. Vydíme, že základem relativistické etiky je jistá – velmi podstatná – forma pesimismu – na individuální či kulturní úrovni. Navíc – individuální i kulturní relativismus – obsahují minimálně dva rozpory v logické konzistenci.

Mezi nejzásadnější autory relativistické etiky patří Wolfgang Iser, Jean Lyotard či Michael Foucault.

Jak vidíme, existuje nepřehledné množství etik vyjadřujících jisté hodnotové stupnice, a vycházejících z různých předpokladů. Etika – tedy promýšlení naší morálky – nemá schopnost rozhodnout, který z nich je ten správný, adekvátní, nejlepší, ale umožňuje vám krok stranou, posouzení vnitřních rozporů té, které etiky a uvědomění si, že žádná bezsporná etika neexistuje a ani nemůže existovat. Volba morálky je krokem do neznáma, který nemusí vyjít, odvážným skokem, jehož směr nám etika pouze poodhalí.

Shrnutí kapitoly

Výše zmíněná kapitola přibližuje čtenáři genealogii etických koncepcí a smysl i význam základních etických pojmů. Přínosem čtenáři je pochopení vztahu mezi etikou a morálkou a dále získání schopnosti hledat vnitřní nekonzistence jednotlivých konceptů etiky a rozpoznat jejich manipulativní charakter.